

УДК 343.618

*Р. В. Кифлюк**здобувач**Університету сучасних знань*

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ТА ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Актуальність теми дослідження. 6 грудня 2017 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», згідно з яким внесено суттєві зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України) та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), що стосується справ домашнього насильства [1]. Закон набуде чинності 11 січня 2019 року (окрім змін щодо ст. 67 КК України, які набули чинності у січні 2018 року). Однією з ключових новел стала – криміналізація домашнього насильства. Відповідно, КК України було доповнено ст. 126-1 (домашнє насильство), яка передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2]. Починаючи з січня 2018 року, почала напрацьовуватись судова практика за відповідною ст. 67 КК України, що позначає актуальність дослідження.

Стан наукової розробки. Питаннями проблеми насильства в сім'ї займалось багато вітчизняних і зарубіжних фахівців з різних галузей права: О. Б. Андреева, А. А. Аносенкова, О. М. Бандурка, Є. О. Безсмертний, Ю. П. Битяк, А. Б. Благая, О. В. Бойко, А. С. Васильєв, Т. І. Возна, В. В. Голіна, І. П. Голосніченко, В. Д. Губін, І. Н. Даньшин, О. М. Джужа, В. І. Женунтій, А. Ф. Зелінський, А. М. Ковальов, В. М. Кудрявцев, А. П. Огурцов, Н. П. Осіпов, Д. В. Рівман, В. О. Туляков та інші провідні вчені.

Мета дослідження. Метою є розгляд окремих проблемних питань, що виникають при розслідуванні насильства в сім'ї та застосуванні запобіжних заходів у ході розслідування.

Виклад результатів дослідження. Насильство, привертає підвищену увагу з боку міжнародної спільноти, що знаходить своє відображення у міжнародному праві. Протягом цього періоду

було здійснено кілька вирішальних кроків, серед яких: ухвалення Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в 1979 р., а також загальних рекомендацій та висновків, затверджених Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок; Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок в 1993 р.; Міжамериканської конвенції про запобігання, покарання і викорінення насильства щодо жінок в 1994 р.; Пекінської декларації в 1995 р.; Протоколу про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів в 2003 р. Основним міжнародним документом, покликаним захистити жінок від насильства є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або як її ще називають Стамбульська конвенція (далі – Конвенція), яка набула чинності 1 серпня 2014 р. Україна ратифікувала цей міжнародний нормативний документ, погодившись привести національне законодавство до його вимог. Впровадження положень Конвенції здійснено шляхом прийняття Верховною Радою України Закону України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 06 грудня 2017 року, який набирає чинності з 11.01.2019 року. Цим законом вводяться в національне законодавство принципи Конвенції з метою комплексності у боротьбі та протидії з насильством щодо жінок і домашнім насильством, посилення захисту від дискримінації за гендерною ознакою. Адже як свідчить судова статистика протягом 2016-2017 років більше 82 тис. осіб піддано адміністративному стягненню за 173-2 КУпАП за насильство в сім'ї, невиконання захисного припису тощо. Більше 200 рішень судів у кримінальних провадженнях щороку за статеві і суміжні злочини, та більше тисячі – за заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв і мордувань стосовно членів сім'ї [3, с.5].

Аби комплексно зрозуміти підхід законодавця до ратифікації положень Конвенції, перш за все необхідно звернутись до самого її тексту та шляхом співставлення та порівняння зрозуміти правовий вияв ратифікованих положень у національному кримінально-процесуальному законо-

давстві. Ст.49 Конвенції зазначаються зобов'язання Сторін щодо вжиття необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб розслідування та судові провадження стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, здійснювалися без неналежних затримок і з урахуванням прав жертви на всіх стадіях кримінального провадження. А також, вжиття необхідних законодавчих або інших заходів згідно з основними принципами прав людини та з огляду на гендерне розуміння насильства для забезпечення ефективного розслідування та кримінального переслідування правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції [4]. Такі вимоги не потребують розробки та запровадження до національного кримінального процесу спеціальних чи нових норм, адже Кримінальний процесуальний кодекс України містить положення побудови системи кримінального провадження (в широкому розумінні даного правового інституту) з обов'язковим додержанням таких концептуальних засад як: рівність перед законом та судом (ст.10 КПК), невтручання у приватне життя (зокрема ч.3 ст.15 КПК), доступу до правосуддя та обов'язковості судових рішень (зокрема ч.1 ст.21 КПК), публічності (ст.25 КПК), розумних строків (ст.28 КПК).

Зважаючи на специфіку охоронюваної сфери прав та свобод, забезпечуючи підґрунтя щодо своєчасного реагування компетентних органів розслідування Сторін, належного початку розслідування та здійснення доказування обставин вчиненого кримінального правопорушення, Конвенція визначає: Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб відповідальні правоохоронні органи негайно та належним чином реагували на всі форми насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції, шляхом надання належного та невідкладного захисту жертвам; Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб відповідальні правоохоронні органи негайно та належним чином здійснювали запобігання всім формам насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції, та захист від усіх таких форм, у тому числі застосування профілактичних оперативних заходів та збір доказів (ст.50 Конвенції) [4]. Основа для виконання таких положень органами досудового розслідування закладена у ст.25 КПК, – в обов'язку прокурора, слідчого розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (включаючи і злочини за насильство сексуального характеру, посягання на фізичне здоров'я чи примушування до вчинення актів цивільного стану, що ґрунтуються на ознаці гендерності), вжиття всіх перед-

бачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [1].

Положення ст.ст. 51 та 52 Конвенції щодо оцінки летальності ризиків в кожному конкретному випадку, серйозності ситуації, повторності насильства повинна належним чином враховуватись на всіх стадіях кримінального провадження і при застосуванні захисних заходів, особливо коли особа має вогнепальну зброю, найшли своє відображення у змінах до КПК Законом №2227-VIII [5]. Так, запроваджується можливість тимчасово обмежувати підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, які підпадають під сферу дії Конвенції, права на володіння та носіння зброї (ч.4 ст. 148 КПК) в рамках кримінального процесуального інституту Заходів забезпечення кримінального провадження. Також зазначені вимоги Конвенції імплементуються і до інституту запобіжних заходів кримінального провадження, – п.12 ст. 178 КПК, шляхом необхідності врахування слідчим, прокурором, слідчим суддею при обранні запобіжного заходу врахувати ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї.

Відповідно до ст. 52 зазначеної Конвенції «Нагальні заборонювальні приписи», сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб компетентним органам надавалися повноваження видавати приписи в ситуаціях безпосередньої небезпеки про те, щоб особа, що вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, на достатній період, та заборонити правопорушнику заходити до місця проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, або контактувати з жертвою або особою, яка знаходиться в ситуації ризику. Заходи, вжиті відповідно до цієї статті, надають пріоритет безпеці жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику.

Відповідно до ст. 53 «Обмежувальні або захисні приписи» Конвенції, 1) сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб належні обмежувальні або захисні приписи були доступними для жертв усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції; 2) сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб обмежувальні або захисні приписи, зазначені в п. 1, були: доступними для невідкладного захисту та без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву; виданими на певний період або до їхньої зміни чи зняття; у разі необхідності виданими на основі *ex parte*, що має негайну дію;

доступними незалежно від іншого правового провадження або на додаток до нього; дозволеними бути представленими в подальшому правовому провадженні; 3) сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб порушення обмежувальних або захисних приписів, виданих відповідно до п. 1, підлягало ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним або іншим юридичним санкціям [4].

Ідеться про те, що для попередження або припинення продовжуваного домашнього насильства кривдник (здебільшого такий суб'єкт має зброю), який володіє зброєю на підставі дозволу на носіння та зберігання зброї, повинен здати документи, що підтверджують це право в контексті вказаної статті. У рамках КПК України йдеться про таке: якщо особа незаконно використала зброю, на яку в неї є дозвіл, то до такої особи можуть застосовуватися обмежувальні заходи у виді тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом – правом на володіння та носіння зброї).

Окрім того, про підвищену увагу до носіння зброї свідчить те, що ст. 178 «Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу» КПК України, у грудні 2017 р. (наберуть чинності зі січня 2019 р.) доповнено п. 12 «ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї». Цей критерій також підлягає оцінці під час визначення відповідного запобіжного заходу. Наявність тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом у виді обмеження права на володіння та носіння зброї є додатковою підставою для підтвердження можливості доступу особи до зброї.

Цікавим у цьому контексті є висновок Головного юридичного Управління [6], в якому зазначено, що аналіз чинного законодавства України свідчить, що будь-які спеціальні права мають бути встановлені законом, а документи, які посвідчують право на користування спеціальним правом, також мають бути передбачені законом або іншим підзаконним нормативно-правовим актом, прийнятим на виконання закону.

Під час віднесення права на володіння та носіння зброї до спеціальних прав не враховано цих вимог. Нині в Україні немає спеціального закону, який би регламентував порядок придбання, зберігання, використання, носіння вогнепальної зброї.

Окрім того, згідно зі ст. 263 КК України, такі дії, як носіння, зберігання, придбання, збут вогнепальної зброї, вибухівки та набоїв караються позбавленням волі.

Не визначено також, про який вид зброї йдеться, адже пневматична зброя – це теж різновид зброї, але для користування нею дозвіл не потрібен. На законних підставах в Україні доз-

волено використання вогнепальної мисливської зброї (ст. 12 Закону України «Про мисливське господарство та полювання»). Як і раніше залишається заборона на придбання короткоствольної нарізної вогнепальної зброї (пістолетів та револьверів). Отже, редакція змін засвідчує їх правову невизначеність.

Передбачені положення не відповідають Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. В Конвенції йдеться про вчинення відповідних правопорушень із використанням зброї, однак згідно із законодавством України, в такому випадку зброя визнається предметом злочину, речовим доказом, може бути використана як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження і вилучається в установленому КПК України порядку.

Варто зазначити, що через зміни до процесуального законодавства робляться спроби унормувати положення, які, з огляду на зміст, мають бути предметом матеріально-правового регулювання.

У контексті цього висновку ми не погоджуємося з деякими твердженнями, адже під час визначення того, яке право належить до спеціального, йдеться про дозвільний документ, а не про спеціалізоване законодавство, яке регулює ці правовідносини. Такими документами є дозвіл на носіння мисливської зброї, водійські права як дозвіл на керування транспортним засобом відповідної категорії, наявність ліцензії чи іншого дозволу на провадження підприємницької діяльності. В рамках такого трактування дозвіл на носіння зброї є документом, який надає таке правосуб'єкту.

З іншого боку, не завжди зброя є знаряддям учинення злочину. Можливість доступу до зброї, наприклад, при підозрі особи у домашньому насильстві, тобто наявність у суб'єкта дозволу на носіння зброї й її наявність вдома свідчить про те, що особа може скористатися нею. Крім того, зберігання і носіння зброї без дозволу є кримінальним діянням, однак, що робити, якщо таку зброю правомірно використовували у зв'язку з наявністю дозволу, проте вона завдала шкоди життю чи здоров'ю людини. Дозвіл на носіння зброї потрібно негайно вилучати, оскільки навіть у разі вилучення зброї, особа все-таки зможе придбати такий самий вид і модель зброї, маючи і досі дозвіл. Про законність таких дій не дискутуватимемо.

Висновки. Отже, очевидно, що використання зброї є прямою загрозою суспільному порядку, життю та здоров'ю людини, тому (якщо особа, яка таку зброю застосувала чи мала намір це зробити), зважаючи на обставини справи, дозвіл на її носіння та користування має бути вилучений працівниками слідчих органів через заходи у виді застосування тимчасового обмеження у користу-

ванні спеціальним правом. Вважаємо такі зміни доцільними та необхідними в розрізі актуальної статистики вчинення злочинів насильства в сім'ї із використанням зброї.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.02.2012 №4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Хавронюк М.І. Роз'яснення для зацікавлених фахівців щодо змін у кримінальному законодавстві у зв'язку з прийняттям Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. 2018. 19 с.

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. 2011. 198с. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

5. Закон України Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 06 грудня 2017 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

6. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : проект Закону України від 12.07.2016 № 4952. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648.

Анотація

Кифлюк Р. В. Слідчі (розшукові) дії та запобіжні заходи під час розслідування насильства в сім'ї. – Стаття.

Насильницькі злочини які вчиняються в сім'ї представляють підвищену суспільну небезпеку. Вдосконалення правової оцінки насильства в сім'ї багато в чому залежить від усвідомлення громадськістю та самими жертвами того, що насильство в сім'ї є злочином, тому у статті досліджуються окремі проблемні питання, що виникають при розслідуванні насильства в сім'ї.

Ключові слова: сім'я, насильство в сім'ї, розслідування, запобіжні заходи, доступ до зброї.

Аннотация

Кифлюк Р. В. Следственные (розыскные) действия и меры при расследовании насилия в семье. – Статья.

Насильственные преступления совершаемые в семье представляют повышенную общественную опасность. Совершенствование правовой оценки насилия в семье во многом зависит от осознания общественностью и самими жертвами того, что насилие в семье является преступлением, поэтому в статье исследуются отдельные проблемные вопросы, возникающие при расследовании насилия в семье.

Ключевые слова: семья, насилие в семье, расследование, меры предосторожности, доступ к оружию.

Summary

Kyfliuk R. V. Investigative (search) actions and precautionary measures in investigating domestic violence. – Article.

Violent crimes committed within the family pose an increased public danger. Improving the legal assessment of domestic violence depends largely on the public and victims' awareness that domestic violence is a crime, so the article explores some of the issues that arise in the investigation of domestic violence.

Key words: family, domestic violence, investigation, precautions, access to weapons.